

ÖĞRETMENLERİN İŞ DOYUM DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ *

Volkan KUMAŞ **
Levent DENİZ ***

ÖZET

Araştırma öğretmenlerin iş doyum düzeylerinin ve iş doyum düzeylerinin öğretmenlere ilişkin çeşitli değişkenlere göre farklılaşma durumlarının belirlenmesi genel amacıyla yürütülmüştür. Araştırmanın örneklemini İstanbul ili Zeytinburnu ilçesi sınırları içindeki 36 eğitim kurumundan yansız örnekleme yoluyla seçilen 12 eğitim kurumunda görev yapan 397 öğretmen oluşturmaktadır. Öğretmenlerin iş doyum düzeylerinin belirlenmesinde Minnesota İş Doyum Ölçeğinin 20 maddelik kısa formu kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen belli başlı sonuçlar şunlardır; (a) Öğretmenlerin iş doyumları ortalamanın biraz üstünde bulunmuştur; (b) Kadın öğretmenlerin iç ve dış faktörlere dayalı iş doyumları erkeklere kıyasla anlamlı seviyede fazla bulunmuştur; (c) Genç yaştaki öğretmenlerin (20-25) dış faktörlere dayalı iş doyumları daha yüksek yaş grubundaki öğretmenlere göre daha fazla bulunmuştur.

Anahtar sözcükler: İş doyum, öğretmen

AN INVESTIGATION ABOUT JOB SATISFACTION OF TEACHERS

ABSTRACT

The main purpose of the research is to find out job satisfaction levels of teachers and to investigate the differences on the job satisfaction levels of teachers in relation to their sexes, ages, working years, school types, education levels, subject fields and willingness of choosing their profession. In this research Minnesota Job Satisfaction Questionnaire, 20 items likert type scale, was used. The data collected from the 397 teachers, who work in 36 high schools in province of Zeytinburnu in İstanbul. Some of the results are as follows; (a) The job satisfaction of the teachers are just above the moderate level, (b) Female teachers have higher intrinsic and extrinsic job satisfaction levels than male teachers; (c) Young teachers have higher extrinsic job satisfaction levels than older age teachers.

Key words: Job satisfaction, teacher

* Bu çalışma Volkan KUMAŞ tarafından Yard. Doç.Dr. Levent DENİZ danışmanlığında yapılan “Öğretmenlerin İş Doyum Düzeyleri ile Stres düzeyleri Arasındaki İlişki” başlıklı yüksek lisans tezinin bir kısmına dayanmaktadır.

** Bilim uzmanı

*** Yard.Doç.Dr., Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

Tüm dünyada eğitime verilen önem ile bilimsel nitelikli bilginin gelişmesi arasında yüksek bir ilişki vardır. Bu aşamada ülkelerin gelişmişlik düzeyinde eğitim en önemli ölçüt olarak ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş ülkeler denilen sanayileşmesini tamamlamış, teknolojinin yaygın olarak kullanıldığı, insanların dünya ortalamasının üstünde yaşam standartlarına sahip olduğu ülkelerde, zorunlu eğitim süresi gelişmemiş ülkelere göre daha uzundur ve ayrıca gelişmiş ülkeler eğitime de bütçelerinden daha fazla kaynak ayırmaktadırlar. Türkiye’de eğitime ayrılan maddi kaynaklar düşük seviyededir. Kamu eğitim harcamalarının Gayri Safi Yurt İçi Hasılası (GSYİH) içindeki payı az gelişmiş ülkelerde %3.1, orta gelişmiş ülkelerde % 4.4, gelişmiş ülkelerde %5.6 iken, dünya ortalaması %4.4, Avrupa Birliği ortalaması ise %5.1’dir. 2006 yılında Milli Eğitim Bakanlığı, bütçesi ile GSYİH’dan ancak yüzde 2.8’lik pay alabilmiştir. Türkiye bu oranla, hem dünya hem de Avrupa Birliği ortalamasının gerisinde kalmaktadır. Örneğin kamu eğitim harcamalarının GSYİH içindeki payları Almanya’da yüzde 4.8; Fransa’da yüzde 5.6, Hollanda’da %5.1, İngiltere’de %5.3’dür (Ankara Ticaret Odası, 2007). Sınırlı bütçelerle verilen eğitim hizmeti hem bu hizmeti alanları hem de verenleri olumsuz biçimde etkilemektedir.

Çalışanları sadece fiziksel olarak işyerine getirmek önemli değildir. Onların zihinlerini de iş yerlerine getirmek gerekmektedir. Mekanistik bir bakış açısıyla insanı bir makine gibi görmek ve bu beklenti içinde olmak günümüz anlayışlarında artık yer bulamamaktadır. Çalışanların sadece yüksek bir verimlilikle çalışması değil aynı zamanda onların hayat kalitelerinin yükseltilmesine olan ihtiyaç da gün geçtikçe önemini hissettirmektedir. Bu görüş insanı üretimin diğer unsurlarıyla aynı tutan klasik görüşten ayrılmaktadır. Mutlu olan, işini seven ve işiyle ilgili inisiyatifler alabilen çalışanların verimli olma ve girişimci katkılar sağlaması beklenebilir (Keskin, 2005).

İnsan, gününün önemli bir kısmını işinde geçiriyor ve bunu da en az 20-25 yıl devam ettiriyorsa, onun yaşamında mutlu olabilmesi için işinden doyum alması hem organik hem de psikolojik varlığı açısından şarttır. İş doyumunu, bir alt yaşam alanı olarak, bireylerin yaşam doyumlarını doğrudan etkileyen bir kavramdır. İnsan geliştirme, doyumlu kılma, zenginleştirme çabası, tarih boyunca öncelikli olarak dikkate alınan bir etkinliktir. Bireyin iş ortamında yetenek, beceri, ilişki gibi özelliklerinin geliştirilmesi; onun yaşamını anlamlı ve değerli bulmasında önemli etkendir (Keser, 2005).

İş tatminini “*işgörenin işine karşı gösterdiği genel tutumdur*” şeklinde tanımlamak mümkündür. Kişinin işine karşı tutumu olumlu veya olumsuz olacağına göre, iş tatminini “*kişinin iş deneyimlerinin sonucunda ortaya çıkan olumlu ruh halidir*” şeklinde tanımlamak, işgörenin işine karşı olumsuz tutumuna ise iş tatminsizliği demek doğru olacaktır (Erdoğan, 1996:231).

İş doyumunu çağdaş yönetim anlayışı içinde önemli bir yer tutmaktadır. Bireyin ön plana alındığı, insana önem veren yönetim anlayışları açısından, iş doyumunun sağlanması için gerekli şartların oluşturulması bir sorumluluk ve hatta bir zorunluluktur.

Öğretmenlerin genel olarak diğer mesleklerde çalışan kişilerin yaşadığı ortalama stresten daha fazlasını yaşadığı kabul edilmektedir. Çünkü eğitim-öğretim hizmetlerinde;

öğrenci-öğretmen, okul-aile çatışmaları, öğrencilerin disiplin sorunları, aşırı kalabalık sınıflar ve yetersiz fiziki koşullar, fazla bürokratik iş, düşük ücret, terfi etme güçlükleri, toplumun eleştirileri, toplumun desteğinin az olması, sosyal ve politik güçlerin eğitim kurumları üzerindeki baskıları, ödüllendirme ve kurumlarda karar sürecine katılımın yetersiz olması gibi sorunlar mevcuttur. Bu sorunlar stres, kaygı ve tükenmişliğin ortaya çıkmasına yol açmakta; düşük iş performansı, işten ayrılmak isteme ve hatta fiziksel, ruhsal sağlığa bozulma gibi sonuçlara yol açarak eğitim ortamına, öğrencilere, ailelere ve tüm topluma yansımaktadır (Celep, 2003).

Buraya kadar ele alınan alanyazından, bireylerin işlerinden beklentilerinin karşılanmasının moral, güdülenme ve iş doyumları üzerinde etkili olduğu ve beklentilerini karşılayabildiği ölçüde üst düzeyde morale, güdülenmişliğe ve iş doyumuna sahip olacak bireylerin işte daha fazla çaba harcama ve başarılı olma olasılıklarının yükseldiğini ifade edebiliriz. Ülkemizde öğretmenlerin ve eğitim sisteminin etkililiği uzun yıllardan beri tartışılmakta, daha etkili bir eğitim sistemi için nitelikli öğretmen yetiştirme önemini ve güncelliğini korumaktadır. Eğitim kurumlarında daha iyi eğitilen öğretmenlerin daha verimli çalışacakları ve gelecek kuşakları daha iyi yetiştirecekleri varsayımı konuya ilgiyi artırmaktadır. Ancak, öğretmenlerin verimli olmaları, işlerini daha iyi yapmaları her zaman daha iyi yetiştirilmelerinin doğal bir sonucu değildir. Bir başka ifade ile öğretmenin verimli olması, salt öğretmen yetiştiren kurumlarda uygulanan eğitim programlarının iyileştirilmesi ile mümkün değildir. Bireyler, gelecekte yapacakları meslekleriyle ilgili ne denli iyi eğitilirse eğitilsinler, mesleki başarı ve verim, büyük ölçüde bireyin güdülenme ve moral düzeyine bağlı olacaktır. Bireyin güdülenmesinin ve yüksek morale sahip olmasının yolu ise, mesleğe girişte var olan ve meslekte geçen yıllar boyunca yenileri edinilen beklentilerin karşılanması ve iş doyumunun sağlanması ile yakından ilişkili görülmektedir (Kunt ve Uras, 2006).

Bu gerekçelerden hareketle araştırmanın genel amacı, öğretmenlerin iş doyum seviyelerinin belirlenmesi ve iş doyumlarının cinsiyet, kurum türü, yaş, eğitim düzeyi, branş, meslek seçimindeki isteklilik, mesleki deneyim değişkenlerine göre farklılaşp farklılaşmadığının belirlenmesi olarak ortaya konmuştur.

YÖNTEM

Bu çalışmada karşılaştırma türü tarama modeli kullanılmıştır. Karşılaştırma türü araştırma modelinde, bir değişkene göre oluşturulan gruplar diğer değişkenlerle aralarında fark olup olmadığının anlaşılması için karşılaştırılır (Karasar, 2003). Bu çalışmada öğretmenlerin iş doyum düzeylerinin cinsiyet, kurum türü, yaş, eğitim düzeyi gibi değişkenler açısından farklılaşma durumları sınanmıştır.

Örneklem

Araştırmanın evrenini İstanbul ili Zeytinburnu ilçesi sınırları içerisinde eğitim öğretim faaliyetine devam etmekte olan 36 resmi eğitim kurumu ve bu kurumlarda görev yapmakta olan 1615 öğretmen oluşturmaktadır. Mevcut veriler 2007–2008 öğretim yılı

başındaki duruma ait olup, Zeytinburnu İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü İLSİS bölümünden alınmıştır. Evrenden yer alan okulların dağılımı; 22 tane ilköğretim okulu, 4 tane genel lise, 2 tane Anadolu lisesi, 8 tane meslek lisesidir. Meslek liseleri içinde bulunan, Anadolu Lisesi, Teknik Lisesi gibi değişik adlar taşıyan liselerin öğretmen kadrosu bir bütün olarak kabul edilmiştir. Özel okul statüsünde bulunan ilk ve orta öğretim kurumları araştırmaya dâhil edilmemiştir.

Araştırmanın örneklemini İstanbul ili Zeytinburnu ilçesi sınırları içindeki 36 eğitim kurumundan yansız örneklem yoluyla seçilen 12 eğitim kurumunda görev yapan 397 öğretmen oluşturmaktadır. Örnekleme yer alan okullar ve öğretmen sayıları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmanın Örneklemi

Okul Adı	Erkek		Kadın		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Saniye Sezgin İÖO	21	52,50	19	47,50	40	10,08
Kazım Özalp İÖO	12	26,67	33	73,33	45	11,34
Ziya Gökalp İÖO	10	28,57	25	71,43	35	8,82
Çiftlik İÖO	7	35,00	13	65,00	20	5,04
Nuripaşa İÖO	14	45,16	17	54,84	31	7,81
Mensucat Santral Anadolu Lisesi	15	51,72	14	48,28	29	7,30
Zühtü Kurtulmuş Lisesi	28	73,68	10	26,32	38	9,57
İhsan Mermerci Lisesi	19	51,35	18	48,65	37	9,32
100. Yıl Ticaret Meslek Lisesi	20	50,00	20	50,00	40	10,08
İmam Hatip Lisesi	22	41,51	31	58,49	53	13,35
IDMIB Deri Meslek Lisesi	3	42,86	4	57,14	7	1,76
Trisad Triko Örne Konfeksiyon Meslek Lisesi	8	36,36	14	63,64	22	5,54
TOPLAM	179	45,09	218	54,91	397	100,00

Veri Toplama Araçları

Minnesota İş Doyum Ölçeği. İş doyumunu ile ilgili yapılan araştırmalar incelendikten ve kuramsal yapı üzerinde çalışmalar tamamlandıktan sonra Minnesota İş Doyum Ölçeği'nin (MSQ) 20 maddelik kısa formunu kullanmak üzere karar verilmiştir. Minnesota İş Doyum Ölçeğinin 20 maddelik kısa formu ve 100 maddelik uzun formu bulunmaktadır. Bu araştırmada öğretmenlerin iş doyumunu iç ve dış faktörler olarak ayrı ayrı ve detaylı bir şekilde ortaya koyması, kısa sürede cevaplanabilmesi, uygulama ve değerlendirmesinin pratik olması ve daha önce öğretmenlere uygulanmış olması sebebiyle Minnesota İş Doyum Ölçeğinin kısa formu kullanılmıştır.

Minnesota İş Doyum Ölçeğinin kısa formu 1967 yılında R.V. Dawis, D.J. Weiss, G.W. England, L.H. Lofquist tarafından, Minnesota Tatmin Ölçeği'nin uzun formunda yer alan iç ve dış tatmin faktörlerinden oluşan tatmin durumları ile ilgili maddelerin birleştirilmesi sonucu geliştirilmiştir (Özdayı, 1990). Yirmi sorudan oluşan Minnesota İş Doyum Ölçeği, 5 dereceli likert tipi bir ölçektir. Ölçekteki her maddeye verilen cevaplar, 1 ile 5 arasında "iş doyumunu düşük" ile "iş doyumunu yüksek" yönünde olacak şekilde sıralanmaktadır.

Verilerin Çözülmesi

Araştırmada öğretmenlerin iş doyumlarının cinsiyetlerine ve mesleğini isteyerek seçme durumlarına göre farklılaşma durumları bağımsız grup t testi yapılarak; çalıştıkları kurum türüne, yaşlarına, eğitim düzeylerine, branşlarına ve mesleki deneyimlerine göre farklılaşma durumları ise tek yönlü varyans analizi yapılarak hesaplanmıştır. Tek yönlü varyans analizi sonucunda anlamlı farklılık görülen durumlarda LSD analizi yapılarak anlamlı farkın hangi gruplar arasında olduğu belirlenmiştir.

BULGULAR

Öğretmenlerin iş doyumlarının çeşitli değişkenlere göre farklılaşma durumu analiz edilmeden önce iş doyumları genel olarak incelenmiştir. Bu kapsamda öğretmenlerin (n:397) iş doyumlarının ortalamasının üzerinde (\bar{x} :68,74; ss:11,93) olduğu anlaşılmaktadır.

Öğretmenlerin iş doyumlarının cinsiyete göre farklılaşma durumları bağımsız grup t testi yapılarak çözümlenmiş ve sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Öğretmenlerin iş doyumlarının cinsiyete göre çözümlenmesi

	Cinsiyet	n	\bar{X}	ss	t	sd	p
İç Faktörler	K	218	45,02	7,45	2,10	395	0.027*
	E	179	43,29	8,04			
Dış Faktörler	K	218	25,11	5,17	2,49	395	0.013*
	E	179	23,74	5,74			

*p<0,05

Tablo 2’den anlaşıldığı gibi, öğretmenlerin iş doyum düzeylerinde cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. İç ve dış faktörlere göre kadın öğretmenlerin iş doyum düzeyleri erkek öğretmenlere göre istatistiksel açıdan anlamlı seviyede daha yüksektir.

Tablo 3. Öğretmenlerin iş doyumlarının kurum türüne göre çözümlenmesi

	n	\bar{X}	Ss	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F
İç Faktörler	İlköğretim 1.Kademe	97	45,25	7,45	Gruplar arası	1159,899	4	289,975
	İlköğretim 2.Kademe	74	46,04	6,74				
	Genel Lise	75	41,96	8,71				
	Anadolu Lisesi	29	40,48	7,85	Gruplar içi	22717,401	392	57,953
	Meslek Lisesi	122	44,64	7,45				
	Toplam	397	44,24	7,76				
Dış Faktörler	İlköğretim 1.Kademe	97	25,08	4,92	Gruplar arası	606,891	4	151,723
	İlköğretim 2.Kademe	74	26,58	4,39				
	Genel Lise	75	23,93	5,62				
	Anadolu Lisesi	29	22,31	5,38	Gruplar içi	11260,358	392	28,725
	Meslek Lisesi	122	23,63	6,01				
	Toplam	397	24,49	5,47				

*p<0,01

Öğretmenlerin iş doyumlarının çalıştıkları kurum türüne göre farklılaşma durumları varyans analizi yapılarak çözümlenmiş ve sonuçlar Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3’den anlaşıldığı gibi, öğretmenlerin iş doyum düzeyleri öğretmenlerin çalıştıkları kurum türüne göre istatistiksel açıdan anlamlı seviyede (p<0,01) farklılaşmaktadır. Tek yönlü varyans analizi sonucunda öğretmenleri iş doyumlarının kurum türüne göre farklılaştığı belirlendiğinden dolayı, ortaya çıkan bu farkın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak amacıyla LSD testi uygulanmış ve analiz sonuçları Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Öğretmenlerin iş doyumlarının çalıştıkları kurum türüne göre farklılaşma durumlarına ilişkin aritmetik ortalamalar ve bu puanlara uygulanan LSD analizi

	İlköğretim 1.Kademe	İlköğretim 2.Kademe	Genel Lise	Anadolu Lisesi	Meslek Lisesi
İç Faktörler	İlköğretim 1.Kademe	$\bar{x}=45,25$	$p < 0,01$	$p < 0,01$	
	İlköğretim 2.Kademe		$\bar{x}=46,04$	$p < 0,01$	$p < 0,01$
	Genel Lise			$\bar{x}=41,96$	$p < 0,05$
	Anadolu Lisesi				$\bar{x}=40,48$
	Meslek Lisesi				
Dış Faktörler	İlköğretim 1.Kademe	$\bar{x}=25,08$		$p < 0,05$	$p < 0,05$
	İlköğretim 2.Kademe		$\bar{x}=26,58$	$p < 0,01$	$p < 0,01$
	Genel Lise			$\bar{x}=23,93$	
	Anadolu Lisesi				$\bar{x}=22,31$
	Meslek Lisesi				

Tablo 4 incelendiğinde, iç faktörlere göre öğretmenlerin iş doyumları açısından ilköğretim birinci kademe ve ikinci kademe ile genel ve Anadolu liseleri arasında; genel ve Anadolu liseleri ile de meslek liseleri arasında anlamlı farklılıklar olduğu anlaşılmaktadır. Grupların aritmetik ortalamaları dikkate alındığında ilköğretim birinci ve ikinci kademe öğretmenlerinin içsel faktörlere dayalı iş doyumlarının (sırasıyla $\bar{x} :45,25$, $\bar{x} :46,04$), genel, Anadolu ve meslek liselerinde öğretmenlik yapan öğretmenlere göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca meslek liselerinde görev yapan öğretmenlerin içsel faktörlere dayalı iş doyumlarının ($\bar{x} :44,64$), genel ve Anadolu liselerinde görev yapan öğretmenlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Dış faktörlere göre öğretmenlerin iş doyumları açısından ilköğretim birinci kademe ile Anadolu ve meslek liseleri arasında; ilköğretim ikinci kademe ile genel, Anadolu ve meslek liseleri arasında anlamlı farklılıklar olduğu anlaşılmaktadır. Grupların aritmetik ortalamaları dikkate alındığında ilköğretim birinci ve ikinci kademe öğretmenlerinin dışsal faktörlere dayalı iş doyumlarının (sırasıyla \bar{x} :25,08, \bar{x} :26,58), genel, Anadolu ve meslek liselerinde görev yapan öğretmenlere göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Öğretmenlerin iş doyumlarının yaşa göre farklılaşma durumları varyans analizi yapılarak çözümlenmiş ve sonuçlar Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Öğretmenlerin iş doyumlarının yaşa göre çözümlenmesi

	Yaş	n	\bar{X}	ss	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
İç Faktörler	20-25	33	47,93	6,81	Gruplar arası	623,216	3	207,739	3,511*
	26-30	117	43,81	7,78					
	31-40	164	43,43	7,85	Gruplar içi	23254,084	393	59,171	
	41 ve üzeri	83	44,97	7,56					
	Toplam	397	44,24	7,76					
Dış Faktörler	20-25	33	27,84	4,90	Gruplar arası	432,983	3	144,328	4,961**
	26-30	117	24,41	4,90					
	31-40	164	23,88	5,75	Gruplar içi	11434,267	393	29,095	
	41 ve üzeri	83	24,49	5,50					
	Toplam	397	24,49	5,47					

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Tablo 5’den anlaşıldığı gibi, öğretmenlerin iş doyum düzeyleri öğretmenlerin yaş durumlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı seviyede (* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$) farklılaşmaktadır. Tek yönlü varyans analizi sonucunda öğretmenleri iş doyumlarının yaşa göre farklılaştığı belirlendiğinden dolayı, ortaya çıkan bu farkın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak amacıyla LSD testi uygulanmış ve analiz sonuçları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Öğretmenlerin iş doyumlarının yaşa göre farklılaşma durumlarına ilişkin aritmetik ortalamalar ve bu puanlara uygulanan LSD analizi

Yaş	20-25	26-30	31-40	41 ve üzeri
İç Faktörler	20-25	$\bar{x}=47,93$	P < 0,01	p < 0,01
	26-30		$\bar{x}=43,81$	
	31-40			$\bar{x}=43,43$
	41 ve üzeri			$\bar{x}=44,97$
	20-25	26-30	31-40	41 ve üzeri
Dış Faktörler	20-25	$\bar{x}=27,84$	P < 0,01	p < 0,01
	26-30		$\bar{x}=24,41$	
	31-40			$\bar{x}=23,88$
	41 ve üzeri			$\bar{x}=24,49$

Tablo 6 incelendiğinde, iç faktörlere göre öğretmenlerin iş doyumları açısından 20-25 yaş aralığında yer alan öğretmenler ile 26-30 ve 31-40 yaş aralığında yer alan öğretmenler arasında anlamlı farklılıklar olduğu anlaşılmaktadır. Grupların aritmetik ortalamaları dikkate alındığında 20-25 yaş aralığında yer alan öğretmenlerin içsel faktörlere dayalı iş doyumlarının ($\bar{x}:47,93$), 26-30, 31-40 ve 41 ve üzeri aralığında yer alan öğretmenlere göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca 41 ve üzeri yaş aralığında yer alan öğretmenlerin içsel faktörlere dayalı iş doyumlarının da ($\bar{x}:44,97$), 26-30 ve 31-40 yaş aralığında yer alan öğretmenlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Dış faktörlere göre öğretmenlerin iş doyumları açısından 20-25 yaş aralığında yer alan öğretmenler ile 26-30, 31-40 ve 41 ve üzeri yaş aralığında yer alan öğretmenler arasında anlamlı farklılıklar olduğu anlaşılmaktadır. Grupların aritmetik ortalamaları dikkate alındığında 20-25 yaş aralığında yer alan öğretmenlerin içsel faktörlere dayalı iş doyumlarının ($\bar{x}:27,84$), 26-30, 31-40 ve 41 ve üzeri aralığında yer alan öğretmenlere göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca 41 ve üzeri yaş aralığında yer alan öğretmenlerin içsel faktörlere dayalı iş doyumlarının da ($\bar{x}:24,49$), 26-30 ve 31-40 yaş aralığında yer alan öğretmenlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Öğretmenlerin iş doyumlarının eğitim düzeylerine göre farklılaşma durumları varyans analizi yapılarak çözümlenmiş ve sonuçlar Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Öğretmenlerin iş doyumlarının eğitim düzeylerine göre çözümlenmesi

	n	\bar{X}	Ss	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F
İç Faktörler	Yüksek Okul	20	45,60	7,35	Gruplar arası	104,881	2	52,441
	Lisans	339	44,31	7,83				
	Lisansüstü	38	42,92	7,39	Gruplar içi	23772,419	394	60,336
	Toplam	397	44,24	7,76				
								0,869
Dış Faktörler	Yüksek Okul	20	26,50	3,87	Gruplar arası	122,105	2	61,053
	Lisans	339	24,49	5,57				
	Lisansüstü	38	23,44	5,12	Gruplar içi	11745,144	394	29,810
	Toplam	397	24,49	5,47				
								2,048

Tablo 7 incelendiğinde, iç ve dış faktörlere göre öğretmenlerin iş doyum düzeyleri açısından eğitim durumlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı ($p>0,05$) bir farklılık yoktur.

Öğretmenlerin iş doyumlarının branşa göre farklılaşma durumları varyans analizi yapılarak çözümlenmiş ve sonuçlar Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Öğretmenlerin iş doyumlarının branşa göre çözümlenmesi

	n	\bar{X}	Ss	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	
İç Faktörler	Fen Bilimleri	84	41,79	7,73					
	Sosyal Bilimler	142	44,04	7,69	Gruplar arası	956,495	5	191,299	
	Spor Bilimleri	9	48,88	8,85					
	Güzel Sanatlar	13	44,15	7,52					3,263*
	Meslek Dersleri	65	45,67	7,50	Gruplar içi	22920,805	391	58,621	
	Sınıf Öğretmenliği	84	45,44	7,52					
	Toplam	397	44,24	7,76					
Dış Faktörler	Fen Bilimleri	84	23,51	5,48					
	Sosyal Bilimler	142	24,47	5,37	Gruplar arası	298,370	5	59,674	
	Spor Bilimleri	9	28,44	5,15					
	Güzel Sanatlar	13	23,84	6,82					2,017
	Meslek Dersleri	65	24,26	5,97	Gruplar içi	11568,880	391	29,588	
	Sınıf Öğretmenliği	84	25,39	4,82					
	Toplam	397	24,49	5,47					

*p<0,01

Tablo 8'den anlaşıldığı gibi, öğretmenlerin iş doyum düzeyleri iç faktörlere göre istatistiksel açıdan anlamlı seviyede ($p<0,01$) farklılaşmaktadır. Dış faktörlerde ise anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir. Tek yönlü varyans analizi sonucunda öğretmenleri iş doyumlarının iç faktörlerde branşa göre farklılaştığı belirlendiğinden dolayı, ortaya çıkan bu farkın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak amacıyla LSD testi uygulanmış ve analiz sonuçları Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Öğretmenlerin iş doyumlarının branşa göre farklılaşma durumlarına ilişkin aritmetik ortalamalar ve bu puanlara uygulanan LSD analizi

	Fen Bilimleri	Sosyal Bilimler	Spor Bilimleri	Güzel Sanatlar	Meslek Dersleri	Sınıf Öğretmenliği
Fen Bilimleri	$\bar{x}=41,79$	$p < 0,05$	$p < 0,01$		$p < 0,01$	$p < 0,01$
Sosyal Bilimler		$\bar{x}=44,04$				
İç Faktörler	Spor Bilimleri		$\bar{x}=48,88$			
	Güzel Sanatlar			$\bar{x}=44,15$		
	Meslek Dersleri				$\bar{x}=45,67$	
Sınıf Öğretmenliği						$\bar{x}=45,44$

Tablo 9 incelendiğinde, iç faktörlere göre öğretmenlerin iş doyumları açısından fen bilimleri branşı ile sosyal bilimler, spor bilimleri, meslek dersleri ve sınıf öğretmenliği branşları arasında anlamlı farklılıklar olduğu anlaşılmaktadır. Grupların aritmetik ortalamaları dikkate alındığında spor bilimleri branşı öğretmenlerinin içsel faktörlere dayalı iş doyumlarının (\bar{x} :48,88), fen bilimleri, sosyal bilimler, güzel sanatlar, meslek dersleri ve sınıf öğretmenliği branşında öğretmenlik yapan öğretmenlere göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca fen bilimleri branşında görev yapan öğretmenlerin içsel faktörlere dayalı iş doyumlarının (\bar{x} :41,79), diğer tüm branşlarda görev yapan öğretmenlere göre daha düşük olduğu görülmektedir.

Öğretmenlerin iş doyumlarının meslek seçimine göre farklılaşma durumları bağımsız grup t testi yapılarak çözümlenmiş ve sonuçlar tablo 10 'da verilmiştir.

Tablo 10. Öğretmenlerin iş doyumlarının mesleğini isteyerek seçmesine göre çözümlenmesi

		n	ss	t	sd	p
İç Faktörler	Evet	337	44,83	7,53	3,65	395
	Hayır	60	40,91	8,22		
Dış Faktörler	Evet	337	24,88	5,45	3,69	395
	Hayır	60	22,33	5,09		

* $p < 0,01$

Tablo 10'dan anlaşıldığı gibi, öğretmenlerin iş doyum düzeylerinde meslek seçimlerini kendi istekleri ile yapıp yapmadıklarına göre anlamlı ($p<0,01$) bir farklılık bulunmaktadır. İç ve dış faktörlere göre mesleğini kendi isteği ile seçen öğretmenlerin mesleğini kendi isteği ile seçmeyen öğretmenlere göre iş doyum düzeyleri istatistiksel açıdan anlamlı seviyede daha olumludur.

Öğretmenleri iş doyumlarının mesleki deneyime göre farklılaşma durumları varyans analizi yapılarak çözümlenmiş ve sonuçlar Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Öğretmenlerin iş doyumlarının mesleki deneyime göre çözümlenmesi

	n	\bar{X}	Ss	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	
İç Faktörler	1-5 Yıl	118	44,77	7,66	Gruplar arası	123,512	3	41,171	
	6-10 Yıl	136	43,94	7,82					
	11-20 Yıl	104	43,65	7,95					
	21 yıl ve üzeri	39	45,28	7,42	Gruplar içi	23753,787	393	60,442	0,681
	Toplam	397	44,24	7,76					
Dış Faktörler	1-5 Yıl	118	25,27	5,25	Gruplar arası	386,184	3	128,728	
	6-10 Yıl	136	24,50	5,31					
	11-20 Yıl	104	23,03	5,83					
	21 yıl ve üzeri	39	26,05	4,96	Gruplar içi	11481,066	393	29,214	4,406*
	Toplam	397	24,49	5,47					

* $p<0,01$

Tablo 11'den anlaşıldığı gibi, öğretmenlerin dış faktörlere bağlı iş doyum düzeyleri öğretmenlerin mesleki deneyimlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı seviyede ($p<0,01$) farklılaşmaktadır.

Tek yönlü varyans analizi sonucunda öğretmenleri iş doyumlarının mesleki deneyime göre farklılaştığı belirlendiğinden dolayı, ortaya çıkan bu farkın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak amacıyla LSD testi uygulanmış ve analiz sonuçları Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12. Öğretmenlerin iş doyumlarının mesleki deneyime göre farklılaşma durumlarına ilişkin aritmetik ortalamalar ve bu puanlara uygulanan LSD analizi

	1-5 Yıl	6-10 Yıl	11-20 Yıl	21 yıl ve üzeri
Dış Faktörler	1-5 Yıl	$\bar{x}=25,27$		p < 0,01
	6-10 Yıl		$\bar{x}=24,50$	p < 0,05
	11-20 Yıl			$\bar{x}=23,03$ p < 0,01
	21 yıl ve üzeri			$\bar{x}=26,05$

Tablo 12 incelendiğinde dış faktörlere göre öğretmenlerin iş doyumları açısından 11-20 yıl ile 1-5, 6-10, 21 yıl ve üzeri arasında mesleki deneyime sahip olan öğretmenler arasında; anlamlı farklılıklar olduğu anlaşılmaktadır. Grupların aritmetik ortalamaları dikkate alındığında 21 yıl ve üzeri mesleki deneyime sahip olan öğretmenlerinin dışsal faktörlere dayalı iş doyumlarının (\bar{x} :26,05), 1-5, 6-10 ve 11-20 yıl mesleki deneyime sahip olan öğretmenlere göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca 1-5 yıl mesleki deneyime sahip olan öğretmenlerin dışsal faktörlere dayalı iş doyumlarının da (\bar{x} :25,27), 6-10 ve 11-20 yıl mesleki deneyime sahip öğretmenlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

TARTIŞMA

Öğretmenlerin iş doyumlarının belirlenmesi genel amacıyla yürütülen bu araştırmada, öğretmenlerin iş doyumlarının ortalamasının üzerinde olduğu belirlenmiştir.

Öğretmenlerin iş doyum düzeylerinin cinsiyetlerine göre anlamlı seviyede ($p<0.05$) farklılaştığı belirlenmiştir. İç ve dış faktörlere göre yapılan değerlendirmelerde kadın öğretmenlerin, erkek öğretmenlere göre iş doyum düzeyleri daha yüksektir. Kadın öğretmenlerin işlerinde erkek öğretmenlerden daha fazla iş doyumuna ulaştıkları anlaşılmaktadır. Farklı öğretim basamaklarında yer alan öğretmenlerle yapılan çalışmalarda iş doyumunun cinsiyete göre farklılaşmadığını ortaya koyan araştırmalara (Ayan, Kocacık ve Karakuş, 2009; Avşaroğlu, Deniz ve Kahraman, 2005; Taşdan ve Tiryaki, 2008) çoğunlukla rastlanmaktadır. Ancak bu araştırmada elde edilen sonuçlar konunun farklı boyutlarıyla da tartışılmasını gerekli kılmaktadır. Kadın öğretmenlerin içsel ve dışsal iş doyumlarının erkek öğretmenlere göre daha yüksek olmasını sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik gerekçelerle açıklamak mümkün olabilir. Bu kapsamda özellikle sosyal statü gibi içsel unsurları destekleyen toplumsal algının (öğretmenlik mesleğinin kadına daha uygun olmasına yönelik düşünce gibi) ve ücret gibi dışsal unsurları destekleyen sosyo-ekonomik algının (erkeğin evin geçiminde öncelikle sorumlu olması gibi) kadınlar açısından durumunun bu sonuçların olası sebepleri olabileceği düşünülebilir.

Öğretmenlerin iş doyum düzeyleri çalıştıkları kurum türüne göre anlamlı seviyede farklılık göstermektedir. İlköğretim birinci ve ikinci kademedeki görev yapan öğretmenlerinin iç, dış ve genel faktörlere dayalı iş doyumlarının diğer kurumlarda (genel lise, Anadolu lisesi, meslek lisesi) çalışan öğretmenlere göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Elde edilen sonuçlardan hareketle, farklı lise türlerinde görev yapan öğretmenlerin iş doyumlarının ilköğretimde görev yapan öğretmenlere kıyasla daha düşük olduğunu söylemek mümkündür. Tüm kurumlar arasında en yüksek iş doyumunu sağlayan öğretmenlerin ilköğretim ikinci kademedeki oldukları ve ilköğretim birinci ve ikinci kademe öğretmenlerinin iş doyum düzeyleri arasında da anlamlı bir farklılaşma olmadığı belirlenmiştir. Liseler arasında en düşük iş doyumunu ortalamasına sahip öğretmenlerin Anadolu liselerinde olduğunun belirlenmesine ilişkin sonuç da dikkat çekici bulunmuştur. Anadolu Lisesi ve genel lise öğretmenleri arasında iç ve dış faktörler açısından anlamlı farklılaşmalar belirlenmemiştir. Kuruüzüm ve Çelik tarafından (2005) Anadolu liselerinde ve genel liselerde görev yapan öğretmenlerin iş doyumlarının karşılaştırıldığı bir araştırmada, mevcut çalışmaya benzer sonuçlar elde edilmiş, öğretmenlerin genel iş doyumları açısından belirtilen gruplar arasında farklılık çıkmamıştır. Bununla birlikte ölçeği oluşturan diğer alt boyutlarda gerek genel lise lehine (örn. okul yönetiminden memnun olma) gerekse Anadolu liseleri lehine (örn. öğrenci boyutu) değişen sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmada lise türleri arasında ortaya çıkan önemli bir farklılaşmanın da iç faktörlerde meslek lisesi öğretmenleri lehine çıktığı anlaşılmaktadır. Meslek lisesi öğretmenlerinin içsel faktörlere dayalı iş doyumlarının anlamlı seviyede yüksek olduğu görülmektedir. Elde edilen bu sonucun daha derinlemesine araştırmalarla ayrıntılı olarak değerlendirilmesinde yarar olacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte, meslek lisesi öğretmenlerinin öğrencilerinin bir meslek sahibi olmaya yönelik olarak sağlayacakları yarara/başarıya ilişkin algılarının bu benzeri sonuçların temel sebebi olabileceği düşünülebilir.

Öğretmenlerin iş doyum düzeyleri yaşlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. 20-25 yaş aralığında yer alan öğretmenlerinin iş doyum düzeylerinin diğer yaş aralıklarında (26-30; 31-40 ve 41 ve üzeri) yer alan öğretmenlere göre anlamlı seviyede daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Sadece iç faktörlerde 20-25 yaş aralığı ile 41 ve üzerindeki öğretmenlerin iş doyumları arasında anlamlı bir farklılık ortaya konamamıştır. Diğer yaş aralıklarında bulunan öğretmenlerin ise iş doyum düzeyleri farklılaşmamaktadır. Ayan, Kocacık ve Karakuş (2009)'un lise öğretmenleri ile Avşaroğlu, Deniz ve Kahraman (2005)'in ise meslek lisesi öğretmenleri ile yaptıkları çalışmalarda öğretmenlerin iş doyumlarının yaşlarına farklılaşmadığı belirlenmiştir. Mevcut araştırmada, 20-25 yaş aralığındaki genç ve mesleğinin başındaki öğretmenlerde diğer yaş gruplarına göre bulunan yüksek iş doyumunun, özellikle öğretmenliğe yönelik olarak yoğunlaşan talebin dayandığı sebepler irdelenerek değerlendirmek mümkündür.

Öğretmenlerin iş doyum düzeylerinin eğitim durumlarına göre farklılaşmadığı anlaşılmaktadır. Bu sonuca göre öğretmenlerin yüksekokul, lisans, lisansüstü eğitim almış olmalarına göre iş tatminleri farklılaşmamaktadır. Taşdan ve Tiryaki (2008) ilköğretim okulu; Ayan, Kocacık ve Karakuş (2009) lise öğretmenlerinin iş doyum düzeylerinin öğretmenlerin mezun oldukları okul türüne göre farklılık göstermediğini bulmuşlardır.

Öğretmenlerin iş doyum düzeyleri branşlarına göre iç faktörlerde anlamlı bir farklılık ortaya koymaktadır. Fen bilimleri öğretmenlerinin belirtilen boyutlardaki iş doyum puanlarının tüm diğer branşlar içinde en düşük olduğu anlaşılmaktadır. Fen bilimleri branşındaki öğretmenlerin iş doyumları ile güzel sanatlar branşındaki öğretmenler hariç, diğer branşlardaki öğretmenler arasında ise anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Sonuç olarak, fen bilimleri öğretmenlerinin iş doyumlarının diğer branş öğretmenlerine göre düşük olduğu anlaşılmaktadır. Dış faktörler açısından ise branşlara göre bir farklılaşma saptanamamıştır.

Öğretmenlerin iş doyumları öğretmenlik mesleğini isteyerek seçme durumlarına göre anlamlı seviyede ($p<0,01$) farklılaşmaktadır. Mesleğini isteyerek seçen öğretmenlerin iş doyumlarının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Benzer bir çalışmada Gençay (2007) beden eğitimi öğretmenlerinin iş doyumlarının “mesleklerini tekrar seçmeyi” isteyip istememelerine göre karşılaştırmış ve mesleğini tekrar seçeceklerini belirtenlerin iş doyumlarını anlamlı seviyede ($p<0,05$) daha yüksek bulmuştur.

Öğretmenlerin iş doyumları mesleki deneyimlerine göre iç faktörlerde anlamlı bir farklılık ortaya koymamaktadır. Anlamlı farklılık sadece dış faktörlerde görülmektedir. Bu faktörde de sadece 11-20 yıl arasındaki mesleki deneyimi olan öğretmenlerin iş doyumlarının diğer tüm mesleki deneyim aralıklarına göre düşük olduğu anlaşılmaktadır. Mesleki doyumun öğretmenlerin hizmet sürelerine göre farklılaşmadığını ortaya koyan araştırmaların (Avşaroğlu, Deniz ve Kahraman, 2005; Taşdan ve Tiryaki, 2008) yanı sıra öğretmenlerde (Ayan, Kocacık ve Karakuş, 2009) ve akademisyenlerde sadece iç faktörlerde farklılaştığını ortaya koyan araştırmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmada görüldüğü gibi mesleki deneyiminin başlangıcında yüksek olan mesleki doyumun ilerleyen senelerde düşüş gösterdiği mesleğin sonlarına doğru ise tekrar yükseldiği anlaşılmaktadır. Bu sonucun olası ve önemli sebepleri arasında kişiye ait yaşam dönemlerinin (örneğin yeni bir yaşam düzeni kurma ve buna bağlı ekonomik sıkıntılar sayılabilir) özellikleri sayılabilir.

KAYNAKLAR

- Ankara Ticaret Odası (2007). Türkiye'nin eğitim karnesi raporu. <http://www.atonet.org.tr/>, web adresinden 07.06.2008 tarihinde edinilmiştir.
- Avşaroğlu, S., Deniz,E.M., Kahraman, A. (2005). Teknik öğretmenlerde yaşam boyu iş doyumu ve mesleki tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 115-129.
- Ayan, S., Kocacık, F., Karakuş, H. (2009). Lise öğretmenlerinin iş doyumu düzeyi ile bunu etkileyen bireysel ve kurumsal etkenler: Sivas merkez ilçe örneği. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10, 18-25.
- Bilge, F., Akman, Y., Kelecioğlu, H. (2007). Öğretim elemanlarının iş doyumlarının incelenmesi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 32-41.
- Celep, C. ((2003). Ortaöğretimdeki öğretmenlerin mesleki tükenmişlikleri, *2000'li Yıllarda Lise Eğitime Çağdaş Yaklaşımlar Sempozyumu*, (s.239-252). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi.
- Erdoğan, İ. (1996). *İşletme yönetiminde örgütsel davranış*. İstanbul: İşletme Fakültesi Yayını No:266.
- Gençay, Ö.A., (2007). Beden eğitimi öğretmenlerinin iş doyumu ve mesleki tükenmişliklerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(2), 765-780.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel araştırma yöntemi* (17. Baskı). Ankara: Nobel.
- Keser, A. (2005). İş doyumu ve yaşam doyumu ilişkisi: Otomotiv sektöründe bir uygulama, *Çalışma ve Toplum: Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, 4(7), 77-95. <http://www.calismatoplum.org/sayi7.htm> web adresinden 08.06.2008 tarihinde edinilmiştir.
- Keskin, H. (2005). Güçlendirmeye iş tatmini, iş stresi ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiler: Bir alan çalışması. *Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü E.Bülteni*, 10, 54-56. <http://www.gyte.edu.tr/> web adresinden 14.06.2008 tarihinde edinilmiştir.
- Kuruüzüm A., Çelik, N., (2005). İkinci mertebe faktör modeli ile öğretmen iş doyumunu belirleyen faktörlerin analizi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 137-146.
- Taşdan, M., Tiryaki, E. (2008). Özel ve devlet ilköğretim okulu öğretmenlerinin iş doyumu düzeylerinin karşılaştırılması, *Eğitim ve Bilim*, 33(147), 54-70.
- Uras, M. ve Kunt, M. (2006). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğinden beklentileri ve beklentilerinin karşılanmasını umma düzeyleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19 (1), 71-83.